

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-29>

УДК 338.48:335.01](477)

ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ В КООРДИНАТАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

THE TOURISM INDUSTRY OF UKRAINE: ANALYSIS OF TRENDS AND DEVELOPMENT FACTORS IN THE COORDINATES OF POST-WAR RECOVERY

Грищенко Сергій Іванович

аспірант,

Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1496-3625>

Gryshchenko Sergii

Kyiv National University of Technologies and Design

Актуальність теми дослідження визначається важливим соціальним та економічним значенням української туристичної індустрії, яка зазнала значних втрат спочатку через пандемію COVID-19, тепер – внаслідок військової агресії з боку РФ. Метою статті є систематизація чинників розвитку індустрії туризму в Україні в координатах повоєнного відновлення, розробка методичного інструментарію оцінювання та аналізу туристичної привабливості регіонів і країни в цілому. Представлено результати аналізу тенденцій розвитку української індустрії туризму та систематизовано умови і чинники, які впливають на її розвиток на сучасному етапі. Запропоновано підхід до побудови системи інформаційного забезпечення процесів оцінювання й аналізу туристичної привабливості окремих регіонів та країни в цілому з урахуванням туристичного потенціалу і впливу чинників зовнішнього середовища. Обґрунтовано пріоритетні напрями відновлення туризму в Україні з метою забезпечення гармонійного розвитку територій та враховуючи цілі сталого розвитку, які доцільно враховувати в процесі удосконалення державної політики України у сфері туризму.

Ключові слова: індустрія туризму, умови та чинники розвитку туризму в Україні, зовнішнє середовище, туристичний потенціал, туристична привабливість, війна, повоєнне відновлення.

The relevance of the research topic is determined by the important social and economic importance of the Ukrainian tourism industry, which has suffered significant losses both due to the COVID-19 pandemic in 2020–2021 and as a result of military aggression by the Russian Federation. This necessitates a rethinking of the role of the tourism sector for the country and requires the development of a balanced state policy for the restoration and development of tourism in the post-war period. The purpose of the article is to systematize the factors of development of the tourism industry in Ukraine in the coordinates of post-war recovery, to develop methodological tools for assessing and analyzing the tourist attractiveness of regions and the country as a whole. The study used general scientific and special methods of studying processes and phenomena in their interrelation and development: dialectical, analysis and synthesis; methods of statistical and economic analysis in the study of the status, trends and systemic factors of development of the tourism industry in Ukraine; systemic and integrated approaches, the theory of desirability in generalizing the conditions and factors of development of the tourism industry, developing methodological provisions for assessing the tourism potential and tourist attractiveness of regions and the country as a whole. Based on the results of studying the approaches of Ukrainian scientists and practitioners in the field of tourism, researching current trends in the development of the tourism industry in Ukraine, namely, the dynamics of indicators of the volume of services sold by tourism entities and tax revenues from accommodation facilities in the context of regions of Ukraine, the conditions and factors of development of the tourism industry of Ukraine in the pre-war period and at the present stage are systematized. An approach to building a system of information support for the processes of evaluating and analyzing the tourist attractiveness of individual regions and the country as a whole, taking into account the tourist potential and the impact of environmental factors, is proposed. The priority directions of tourism restoration in Ukraine are substantiated with a view to ensuring harmonious development of territories and taking into account the goals of sustainable development, which should be taken into account in the process of improving the State policy of Ukraine in the field of tourism. The practical value of the article lies in the development of elements of methodological sup-

port and tools for assessing and analyzing the indicators of tourist attractiveness of individual regions and the country as a whole, taking into account the level of tourist potential and the state of the external environment of tourism entities in Ukraine.

Keywords: tourism industry, conditions and factors of tourism development in Ukraine, external environment, tourism potential, tourist attractiveness, war, post-war recovery.

Постановка проблеми. Українська туристична індустрія, яка зазнала втрат після анексії Криму, окупації частини територій в Донецькій та Луганській областях у 2014 році, через пандемію COVID-19 у 2020–2021 роках, найбільше з поміж інших галузей економіки постраждала через початок повномасштабної війни РФ проти України. Так, за даними [1], бюджетні надходження від туристичного бізнесу в Україні скоротилися з початку війни на третину. До наслідків війни також слід віднести: втрати туристично-рекреаційного потенціалу територій, що опинилися під окупацією або постраждали від бойових дій; зруйновані пам'ятки історії та релігійні споруди; знищені та зруйновані об'єкти української культурної спадщини [2; 3].

Важливість розвитку туристичної сфери для економіки України визначається тим, що крім фінансової функції, що проявляється через збільшення надходжень до державного бюджету від суб'єктів туристичної діяльності, та соціальної, яка полягає у створенні нових робочих місць та сприянні розвитку територіальних громад, галузь також стимулює розвиток інших видів діяльності та сфер економіки – транспорту, зв'язку, готельно-ресторанного бізнесу тощо. Зазначене зумовлює необхідність переосмислення ролі туристичної сфери для країни з метою розроблення виваженої державної політики щодо відновлення і розвитку туризму в повоєнному періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику розвитку туристичної галузі з урахуванням різновекторного впливу множини факторів досліджували такі українські вчені як: Голод А.П., Вахович І.М., Дашук Ю.Є., Коркун О.І., Матвійчук Л.Ю., Петрович Й.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Прокопишин-Рашкевич Л.М., Тимошенко Т.О., Стойка В.С., Чепурда Л.М., Шадурська Б.О. та інші. Проте, питання впливу на стан та перспективи розвитку суб'єктів туристичної діяльності в умовах війни та у післявоєнному періоді умов та чинників, зумовлених військовою агресією з боку РФ, є відносно новими і недостатньо дослідженими. Крім того, значно відрізняються умови для розвитку туристичного бізнесу в різних регіонах України, що обумовлено об'єктивними причинами –

завданими інфраструктурі туристичної галузі руйнуваннями, вимушеною міграцією населення в більш безпечні регіони, недоступністю туристичних магнітів через їх руйнування або мінуння територій, екоцид, енергетичну та продовольчу кризи, інші чинники.

Досліджуючи фактори розвитку лікувально-оздоровчого туризму Помаза-Пономаренко А.Л. відзначає ті з них, які «...можуть сприяти або обмежувати його розвиток» [4, с. 6]. У той же час, науковець в [4] відзначає існування важко прогнозованих та регульованих факторів, серед яких – військові, збройні, суспільно-політичні та інші конфлікти. До позитивних для розвитку туризму в Україні факторів в праці [4] відносять: природні туристичні ресурси (поєднання особливостей рельєфу, клімату, гідрографії, рослинного та тваринного світу, ландшафтів), які на території України представлені усіма видами рекреаційних ресурсів, що необхідні для закладів лікувально-оздоровчого комплексу (бальнеологічні, грязьові, кліматичні тощо). При цьому відповідно до підходу Помаза-Пономаренко А.Л., зазначені фактори запропоновано поділити на основні (природні, соціально-культурні, економічні та ін.) та додаткові, які необхідні для забезпечення ефективного розвитку туристичної галузі (підприємництво та інформаційний чинник) [4, с. 6–7].

В праці [5] вчені виокремлюють виклики та проблеми, які унеможливають розвиток туристичного бізнесу в Україні та потребують негайного вирішення, відзначаючи зокрема такі: (1) застаріла туристична інфраструктура; (2) низький рівень комфорту та невідповідність сучасним стандартам якості; (3) невідповідність персоналу індустрії туризму кваліфікаційним вимогам світових стандартів; (4) недосконалість вітчизняного законодавства та правового регулювання страхового захисту іноземців на території України; (5) незадовільний стан транспортної інфраструктури; (6) складна політична ситуація та (7) воєнні дії в східних регіонах держави. Слід зазначити, що проблеми (1)-(6) відносяться до загальнонаціональних, а фактор (7) – має регіональні особливості, що зумовлено руйнуваннями та шкодою, завданою туристичній інфраструктурі терито-

рій, які потрапили під окупацію або опинилися в зоні бойових дій.

До факторів, які позначилися на стані туристичної галузі в умовах війни, крім зазначених в [2; 3], вчені також відносять: недостатній рівень безпеки і захисту туристів; значна міграція населення, в тому числі працівників туристичної сфери, та, як наслідок, дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму; скорочення туристичних програм шляхом перерозподілу фінансових потоків між оборонним і соціальним секторами; зниження туристичної привабливості країни через високий рівень воєнної загрози [6].

Постановка завдання. Метою статті є систематизація чинників розвитку індустрії туризму в Україні в координатах повоєнного відновлення, розробка методичного інструментарію оцінювання та аналізу туристичної привабливості регіонів і країни в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. На тенденції розвитку міжнародного туризму, які відзначилися у 2020 році скороченням темпів зростання на міжнародному ринку на 73%, вплинули карантинні обме-

ження через пандемію COVID-19 [7]. Такі тенденції мали глобальний характер і позначилися на розвитку міжнародного туризму в усьому світі.

Динаміку обсягу реалізованих послуг в Україні туристичними агентствами, туристичними операторами, суб'єктами туристичної діяльності, що надають інші послуги із бронювання та пов'язаною з ним діяльністю в довоєнному періоді (у тому числі фізичними особами-підприємцями) наведено на рис. 1, а показники обсягу реалізованих послуг українськими туристичними агентствами та туристичними операторами в довоєнному періоді – на рис. 2.

Як видно з даних рис. 1 та рис. 2, 2020 рік відзначився стрімким падінням даного показника, що засвідчило неготовність світової туристичної індустрії до викликів, спричинених пандемією. Проте, вже у 2021 році туристична індустрія почала відновлювати свій розвиток, і, навіть, перевищила рівень 2019 року [7]. У відповідь на виклики, пов'язані з карантинними обмеженнями, більш стрімко почав розвиватися внутрішній туризм. Так, аналіз показ-

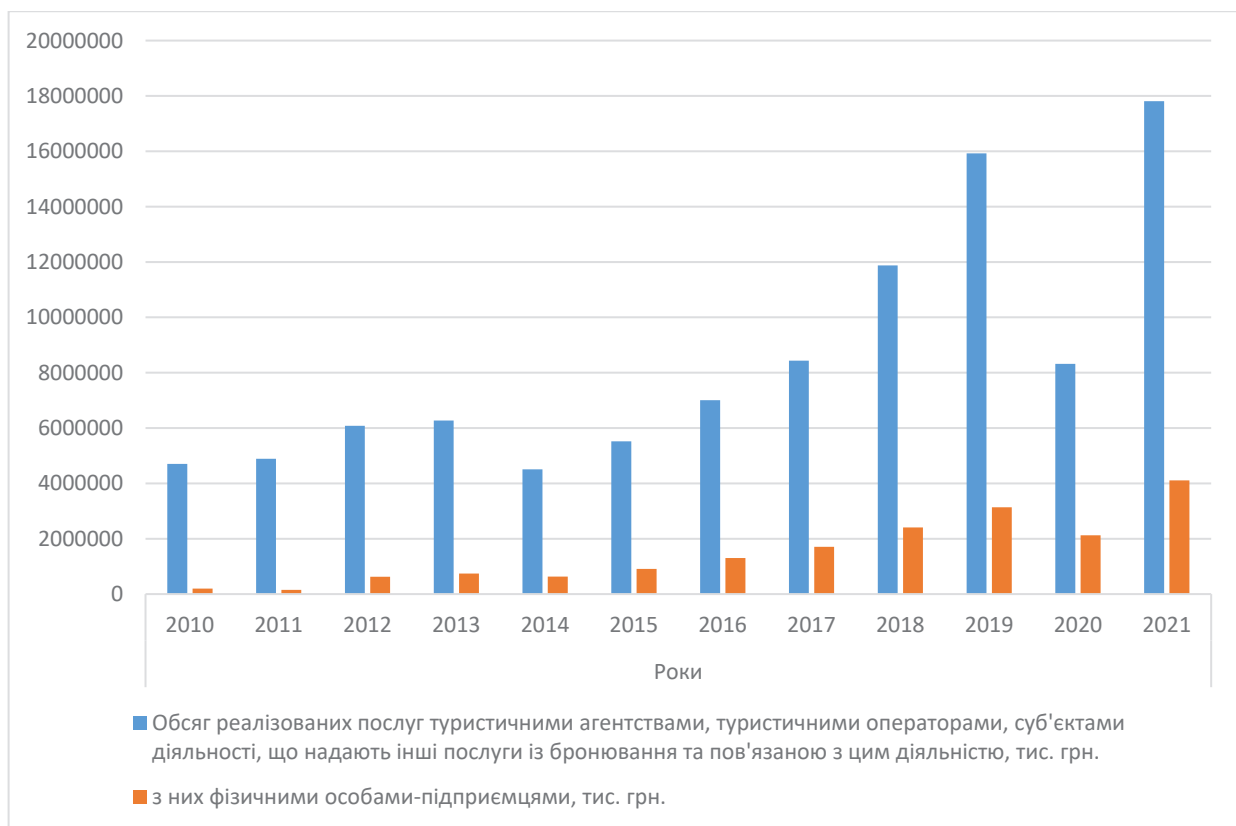

Рис. 1. Динаміка обсягу реалізованих послуг туристичними агентствами, туристичними операторами, суб'єктами туристичної діяльності, що надають інші послуги із бронювання та пов'язаною з ним діяльністю в довоєнному періоді, тис. грн

Джерело: побудовано автором за даними [8]

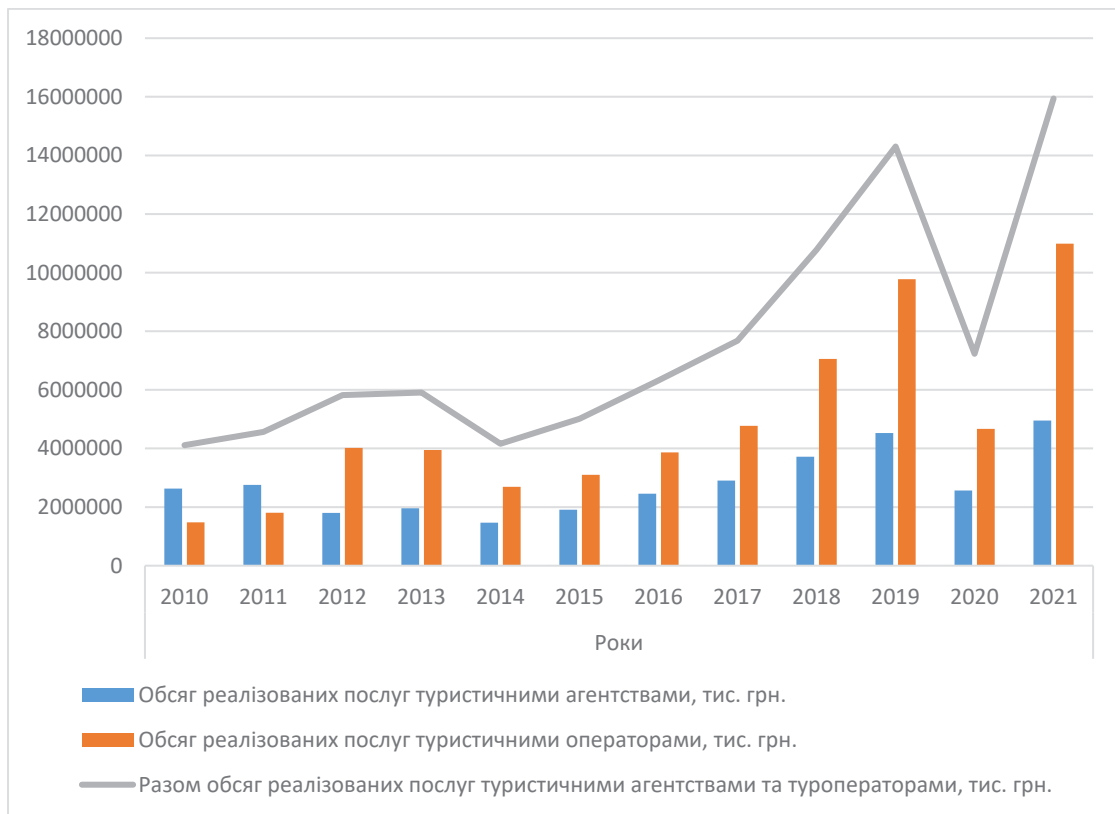

Рис. 2. Динаміка обсягу реалізованих послуг туристичними агентствами та туристичними операторами в довоєнному періоді, тис. грн

Джерело: побудовано автором за даними [8]

ників туристичного збору у 2021 році показав, що «... 2021 році до бюджету територіальних громад в Україні надійшло 244 млн грн, що на 86,8% більше, ніж у 2020 році. Набагато нижчі показники міжнародного туризму спостерігались в Україні протягом останніх років. Згідно міжнародної статистики, у 2020 році в Україні понад 88% міжнародних мандрівок було скорочено, у 2021 році скорочення потоку туристів оцінювалось в 9%» [7].

У 2022 році внаслідок військових дій на території України до чинників, викликаних пандемією та карантинними обмеженнями, також додалися загрози і небезпеки, зумовлені війною. З огляду на це, саме безпека стала пріоритетною умовою сталого розвитку туристичної галузі України.

В табл. 1 та на рис. 3 наведено динаміку податкових надходжень від засобів розміщення по областях України за показниками 1 кварталу, яка свідчить про вплив на цей показник погіршення безпекової ситуації у наведених областях України та м. Київ.

За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) зростання податкових надходжень до бюджету від засобів розміщення

за показниками перших трьох місяців відповідних років зафіксовано у десяти областях України, зокрема у 2023 році в порівнянні з 2022 роком [9]: у Чернівецькій області (на 100%); у Ровенській області (на 17%); у Львівській області (на 16%); на Закарпатті (на 15%); на Волині – на 2%; у Вінницькій області – на 1%; в Житомирській області – на 16%; в Хмельницькій області – на 4%; у Дніпропетровській області – на 4%; у Кіровоградській області – на 0,04%.

Динаміка показників 2023 року у порівнянні з 2021 роком характеризується збільшенням обсягів податкових надходжень від засобів розміщення по областях України, зокрема: у Чернівецькій області (на 100%); у Ровенській області (на 37%); у Львівській області (на 59%); на Закарпатті (на 46%); на Волині – на 39%; у Вінницькій області – на 7%; в Житомирській області – на 4%; в Хмельницькій області – на 30%. У 2023 році в порівнянні з 2021 роком податкові надходження від засобів розміщення були меншими у Кіровоградській області на 24% і на 5% у Дніпропетровській області.

Проте, найбільшим у першому кварталі 2023 року в порівнянні з аналогічним періодом

Таблиця 1

Аналіз динаміки податкових надходжень від засобів розміщення у розрізі областей України за показниками 1 кварталу 2021–2023 рр.

Область	Податкові надходження від засобів розміщення у 1 кварталі						
	млн. грн.			коефіцієнти зростання			
	2021	2022	2023	ланцюгові		базисні	
				2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2021
Закарпатська	11,5	14,6	16,8	1,270	1,151	1,270	1,461
Івано-Франківська	33,7	33,4	30,2	0,991	0,904	0,991	0,896
м. Київ	125,1	107,6	57	0,860	0,530	0,860	0,455
Львівська	37,9	52,1	60,4	1,375	1,159	1,375	1,594
Миколаївська	6,0	6,0	2,0	1,000	0,330	1,000	0,333
Одеська	191,5	24,2	15,2	0,126	0,628	0,126	0,079
Херсонська	6,8	7,0	0,2	1,029	0,029	1,029	0,029
Чернівецька	2,6	2,6	5,2	1,000	2,000	1,000	2,000

Джерело: розраховано автором за даними [9]

2022 року був спад податкових надходжень до бюджету від туристичної галузі у 6 регіонах України, які перебувають в зоні активних бойових дій, а саме у: Луганській області на 100%, Херсонській на 97%, Донецькій на 87%, Запорізькій на 79%, Миколаївській на 67% та Харківській на 54% [9]. Крім того, зменшення обсягів податкових надходжень від закладів розміщення також зафіксовано у м. Київ (на 46% у 2023 в порівнянні з 2022 і на 14% в

порівнянні з 2021 роком); а також в Черкаській області (на 13% проти зростання цього показника в порівнянні з довоєнним 2021 роком на 5%); на Київщині – відповідно на 15% і 1%; в Полтавській області – на 8% і на 2% відповідно; в Сумській області відповідно на 16% і 30%; у Чернігівській області – на 33% і 50,5%; в Івано-Франківській області – відповідно на 9% і 10%; в Тернопільській області – на 23 і на 5%; в Одеській області – на 37% і 92% відповідно [9].

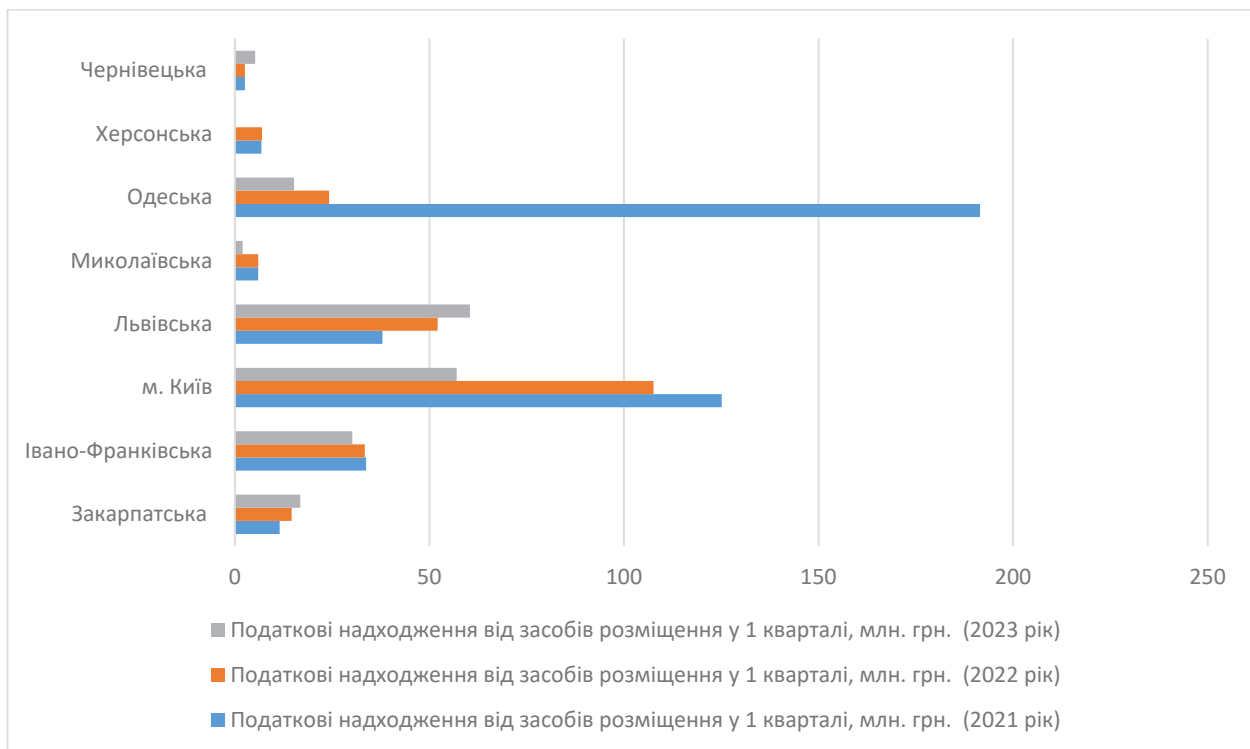

Рис. 3. Динаміка податкових надходжень від засобів розміщення по областях України за показниками 1-го кварталу 2021–2023 років

Джерело: побудовано автором за даними [9]

Зазначене обумовлює необхідність розроблення комплексу стратегічних заходів на державному рівні щодо відновлення потенціалу туристичної сфери України та її розвитку в післявоєнному періоді, орієнтуючись як на внутрішніх споживачів послуг туристичної галузі, так і на іноземних туристів.

Для формування виваженої державної політики у сфері туризму потребується дослідження як чинників, які позитивно впливають на розвиток суб'єктів туристичної діяльності (чинники-можливості), так і тих, що створюють перешкоди (чинники-загрози).

Враховуючи завдані різним регіонам України збитки і руйнування, включаючи екоцид та інші наслідки військової агресії з боку РФ, які знижують туристичний потенціал територій, вважаємо за доцільне в процесі розробки державних програм, стратегій та обґрунтування інвестиційних проєктів, враховувати чинники зовнішнього середовища з позицій впливу на розвиток туристичної галузі на конкретних територіях та необхідних обсягів інвестиційних ресурсів. Це дозволить більш виважено підійти до управління процесами відновлення туристичного бізнесу в регіонах України, орі-

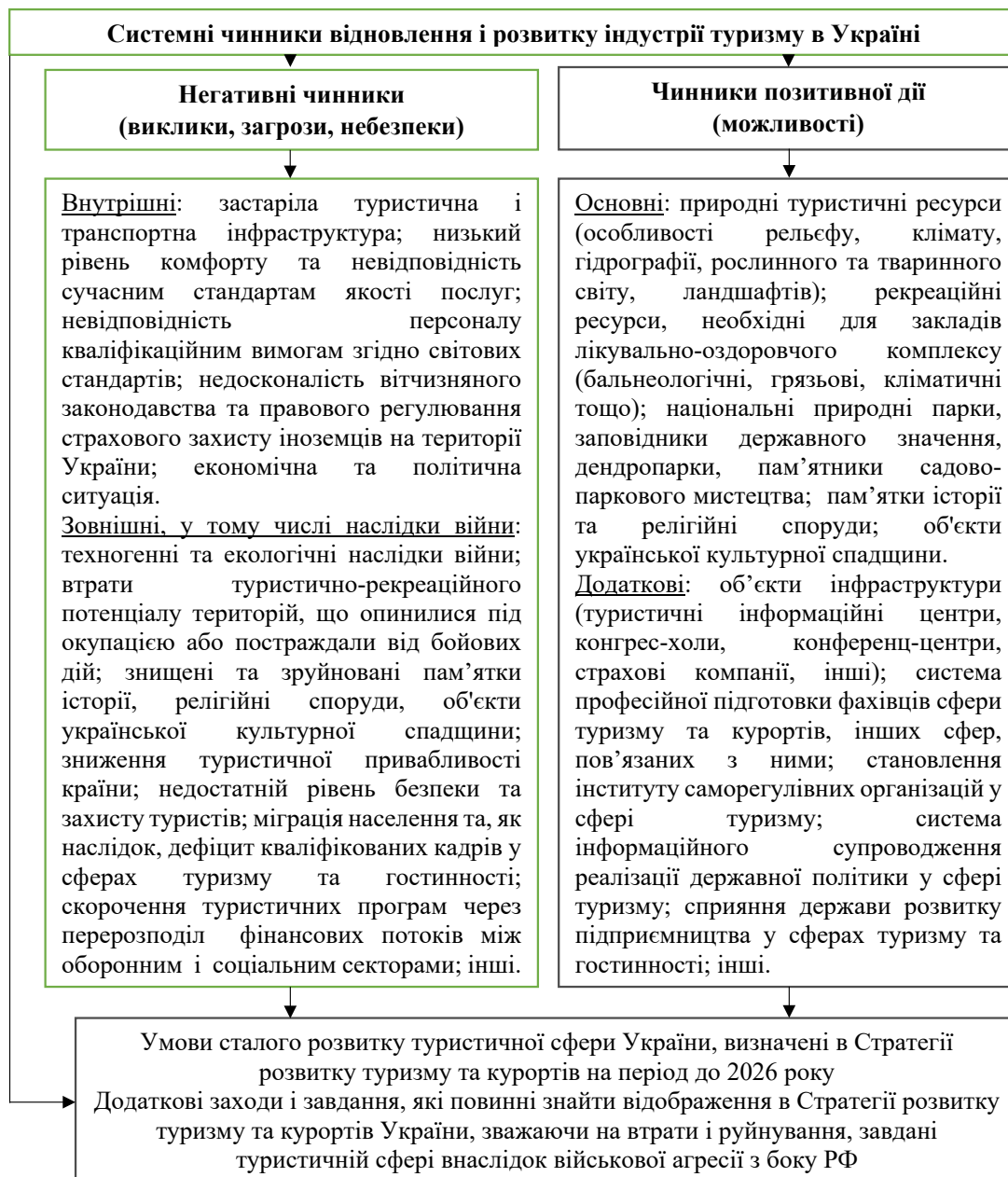

Рис. 4. Система умов та чинників розвитку індустрії туризму в Україні в умовах війни та післявоєнному періоді

Джерело: розроблено автором за даними [2; 5–7; 10–12]

ентуючись на державні пріоритети, а також перспективи розвитку галузі, враховуючи чинники деструктивної дії і наявні можливості. На рис. 3 узагальнено умови та чинники розвитку туристичної галузі України в умовах війни та у післявоєнному періоді.

За результатами дослідження встановлено, що чинники різновекторної дії, які визначають тенденції та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні, потребують більш детального вивчення, у тому числі з урахуванням їх проявів на різних територіях, де туристична сфера постраждала від військових дій. Це дозволить більш обґрунтовано підійти до розроблення стратегії відновлення та розвитку туризму як в цілому в масштабах країни, так і в окремих регіонах, визначаючи найбільш перспективні напрями відновлення і розвитку туристичного потенціалу країни (регіонів) та плануючи залучення інвестиційних ресурсів.

З метою підвищення ефективності управлінських рішень щодо відновлення та розвитку туристичної індустрії України вважаємо доцільним розробити методичне забезпечення та інструментарій ідентифікації основних загроз, небезпек і ризиків, сукупний вплив яких впли-

ватиме на рівень туристичного потенціалу як окремих територій, так і країни в цілому.

На рис. 4 представлено авторське бачення системи інформаційного забезпечення процесів оцінювання та аналізу туристичної привабливості окремих регіонів та країни в цілому з урахуванням туристичного потенціалу та впливу чинників зовнішнього середовища.

Знаючи рівень туристичної привабливості окремих регіонів узагальнюючий показник туристичної привабливості країни (ТПК) пропонується визначати за формулою:

$$ТПК = \sum_{i=1}^n ТПР_i * \gamma_i,$$

де γ_i – показник внеску регіону в загальні результати функціонування туристичної індустрії країни (наприклад, частка в обсязі реалізованих туристичною галуззю послуг, частка податкових надходжень, сплачених до бюджету суб'єктами туристичної діяльності).

Практичне використання запропонованого підходу потребує детального дослідження окремих показників оцінювання стану зовнішнього середовища функціонування суб'єктів туристичної діяльності, індикаторів рівня туристичного потенціалу та здійснення експертного

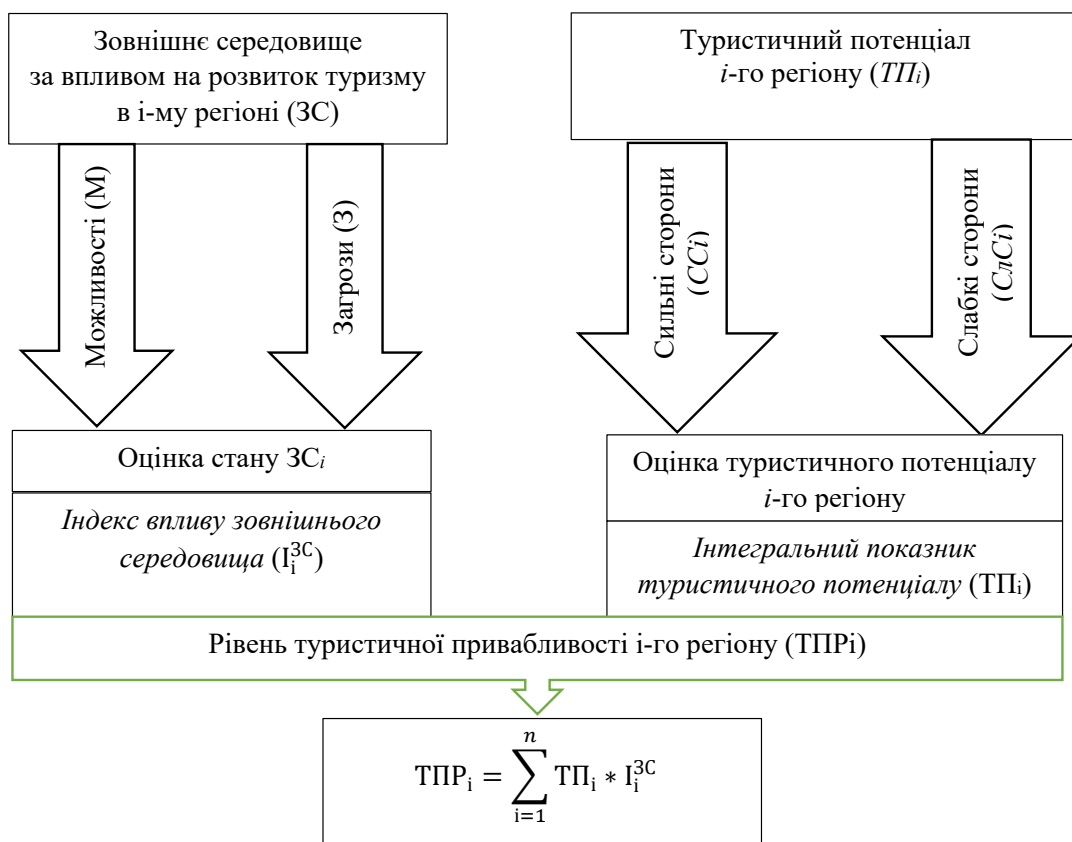

Рис. 5. Інформаційне забезпечення процесів оцінювання та аналізу туристичної привабливості окремих регіонів

Джерело: адаптовано автором на основі [13]

дослідження їх значимості. Для оцінки вагомості окремих (одиночних) та групових показників зовнішнього середовища, а також індикаторів рівня туристичного потенціалу пропонується використати експертний метод, а для оцінки впливу цих показників на досліджуване явище і діапазонів їх числових значень – застосувати функцію Е. Харрінгтона [14].

Вирішення зазначених завдань потребує розробки науково-методичного та інформаційного забезпечення процедур прогнозування, моніторингу і аналізу загроз та можливостей розвитку туристичної галузі України як в цілому, так і окремих регіонів, з метою формування адекватної сучасним умовам системи управління розвитком індустрії туризму в умовах війни та післявоєнному періоді, у тому числі враховуючи безпекові аспекти. Такий підхід сприятиме побудові дієвої системи управління розвитком туристичної індустрії на основі врахування наявних і прогнозування потенційних загроз, що створить підґрунтя для підвищення туристичної конкурентоспроможності України, інвестиційної та туристичної привабливості окремих регіонів країни.

З огляду на зазначене, видається доцільним оновлення Стратегії розвитку туризму та курортів [12], яку було розроблено на період до 2026 року без урахування викликів війни та проблем післявоєнного відновлення України.

Узагальнюючи пропозиції та висновки вчених [2; 5–7; 10; 11], до пріоритетних напрямів відновлення туризму в Україні з метою забезпечення гармонійного розвитку територій та враховуючи цілі сталого розвитку в контексті збереження природних ресурсів і довкілля, до заходів удосконалення державної політики України у сфері туризму доцільно віднести: збільшення масштабів внутрішнього туризму шляхом розвитку послуг в межах України; створення нових робочих місць в туристичній та суміжних сферах; створення сприятливих умов для збалансованого розвитку туристичної інфраструктури навколо туристичних магнітів, що потребує залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій; розвиток малого і середнього бізнесу у сфері туризму, залучення інновацій, створення умов для розвитку ділового туризму; підвищення обізнаності потенційних туристів про регіональні туристичні магніти, сприяння підвищенню туристичної привабливості України в цілому; покращення іміджу України як туристичної держави на світовому рівні; підвищення рівня доступності туристичних послуг особам з обмеженими можливостями; розвиток

нових видів туризму як відповідь на глобальні та регіональні виклики сьогодення (освітній туризм, військовий туризм (військово-історичний туризм, зброярський, мілітарі туризм, воєнний туризм), *philantourism*, сільський (зелений) туризм, екологічний туризм та інші); посилення співпраці між стейкхолдерами та створення професійних об'єднань у формі альянсів, кластерів, спілок тощо; підвищення роді держави через застосування механізму державно-приватного партнерства і розроблення державних цільових програм, спрямованих на розвиток туристичної індустрії в Україні; підвищення туристичної конкурентоспроможності країни та створення відповідної системи управління туристичною галуззю.

До основних завдань, від розв'язання яких буде залежати відновлення туристичного потенціалу України після війни, доцільно віднести: документування шкоди туристичним локаціям, що заповдіяні Росією, розробка стратегії розвитку туристичної індустрії України в умовах війни та повоєнному періоді на засадах інновацій, використання цифрових технологій та розвиток нових видів туристичних послуг; використання можливостей, які надає українській туристичній сфері євроінтеграційний курс завдяки кооперації з країнами-учасницями ЄС та Всесвітньої туристичної організації.

Висновки. За результатами вивчення підходів українських вчених та практиків у сфері туризму, дослідження сучасних тенденцій розвитку індустрії туризму в Україні, а саме динаміки обсягу реалізованих суб'єктами туристичної діяльності послуг та податкових надходжень від засобів розміщення в розрізі областей України, систематизовано умови і чинники розвитку індустрії туризму України у довоєнному періоді та на сучасному етапі. Запропоновано підхід до побудови системи інформаційного забезпечення процесів оцінювання і аналізу туристичної привабливості окремих регіонів та країни в цілому з урахуванням туристичного потенціалу та впливу чинників зовнішнього середовища. Обґрунтовано пріоритетні напрями відновлення туризму в Україні з метою забезпечення гармонійного розвитку територій та враховуючи цілі сталого розвитку, які доцільно враховувати в процесі удосконалення державної політики України у сфері туризму. Практичну цінність має інструментарій процесів оцінювання і аналізу показників туристичної привабливості окремих регіонів та країни в цілому, враховуючи рівень туристичного потенціалу і стану зовнішнього середовища функціонування суб'єктів туристичної діяльності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скільки туризм України недоотримав через війну – суми податків. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/spad-tretinu-stalo-vidomo-skilki-turizm-ukrayini-1678791650.html> (дата звернення: 28.03.2023).
2. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. Випуск 46. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>
3. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України. URL: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-litva-ta-pol-shcha-rozpochali-pracuvati-nad-ocifruvanniam-kulturnoji-spadshch> (дата звернення: 31.03.2023).
4. Помаза-Пономаренко А.Л. Розвиток туризму в Україні у воєнний та післявоєнний періоди. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 5. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/02>
5. Прокопишин-Рашкевич Л.М., Шадурська Б.О., Петрович Й.М. Індустрія туризму в Україні: перспективні напрями та виклики сучасності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2020. Т. 4. № 1. С. 72–82. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.072>
6. Носирєв О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68.
7. Матвійчук Л.Ю., Дащук Ю.Є. Європейський вектор сталого розвитку індустрії гостинності України. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28>
8. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2021 році. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ukrstat.gov.ua%2Foperativ%2Foperativ2022%2Ffin%2Fpssg%2Fforpsg_ek_2010_2021_ue.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK (дата звернення: 02.07.2023).
9. Туристична статистика України: динаміка податкових надходжень по регіонах. Офіційний сайт ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nahodzen-po-regionah> (дата звернення: 02.07.2023).
10. Моца А., Шевчук С., Середа Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>
11. Барвінок Н.В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/6091/6347> (дата звернення: 30.03.2023).
12. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (від 16.03.2017 № 168-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>
13. Тарасенко О.С. Чинники економічної безпеки системи вищої освіти України. *Вісник КНУТД. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 2 (109). С. 42–49.
14. Harrington E.C. The Desirability Function. *Industrial Quality Control*. 1965, April. P. 494–498.

REFERENCES:

1. Skilky turyzm Ukrainy nedootrymav cherez viinu – sumy podatkiv [How much did Ukraine's tourism lose due to the war – the amount of taxes]. Available at: <https://www.rbc.ua/rus/travel/spad-tretinu-stalo-vidomo-skilki-turizm-ukrayini-1678791650.html> (in Ukrainian)
2. Roik, O.R., & Nedzvetska, O.V. (2022) Shliakhy rozvytku turystychnoi sfery Ukrainy u voiennyi period [Ways to develop the tourism sector of Ukraine during the war period]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 46, 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2> (in Ukrainian)
3. Ukraina, Lytva ta Polshcha rozpochaly pratsiuvaty nad otsyfruvanniam kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Ukraine, Lithuania, and Poland start digitizing Ukraine's cultural heritage]. Available at: <https://www.unian.ua/society/ukrajina-litva-ta-pol-shcha-rozpochali-pracuvati-nad-ocifruvanniam-kulturnoji-spadshch> (in Ukrainian)
4. Pomaza-Ponomarenko, A.L. (2022). Rozvytok turyzmu v Ukraini u voiennyi ta pisliavoiennyi periody [Development of tourism in Ukraine during the war and postwar periods]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia*, 33 (72), 5. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/02> (in Ukrainian)
5. Prokopyshyn-Rashkevych, L.M., Shadurska, B.O., & Petrovych, Y.M. (2020) Industriia turyzmu v Ukraini: perspektyvni napriamy ta vyklyky suchasnosti [Tourism industry in Ukraine: promising directions and challenges]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii "Problemy ekonomiky ta upravlinnia"*, 4(1), 72–82. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.072> (in Ukrainian)

6. Nosyriev, O., Dedilova, T., & Tokar, I. (2022) Rozvytok turyzmu ta industrii hostynnosti v stratehii postkonflikt-noho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Development of tourism and hospitality industry in the strategy of post-conflict economic recovery in Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, 1 (26), 55–68. (in Ukrainian)
7. Matviichuk, L.Iu., & Dashchuk, Yu.Ie. (2022) Yevropeyskyi vektor staloho rozvytku industrii hostynnosti Ukrainy [European vector of sustainable development of the hospitality industry in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28> (in Ukrainian)
8. Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2021 rotsi [Volume of products (goods, services) sold by business entities by type of economic activity in 2021]. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy*. Available at: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ukrstat.gov.ua%2Foperativ%2Foperativ2022%2Ffin%2Fpssg%2Forpsg_ek_2010_2021_ue.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK (in Ukrainian)
9. Turystychna statystyka Ukrainy: dynamika podatkovykh nadkhodzhen po rehionakh [Tourism statistics of Ukraine: dynamics of tax revenues by region]. *Ofitsiynyi sait DART*. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-regionah> (in Ukrainian)
10. Motsa, A., Shevchuk, S., & Sereda, N. (2022) Perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia sfery turyzmu v Ukraini [Prospects for the post-war recovery of tourism in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31> (in Ukrainian)
11. Barvinok, N.V. Perspektyvy rozvytku voiennoho turyzmu na terytorii Ukrainy pislia zakinchennia rosiisko-ukrainskoi viiny [Prospects for the development of military tourism in Ukraine after the end of the Russian-Ukrainian war]. Available at: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/6091/6347> (in Ukrainian)
12. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [On approval of the Tourism and Resorts Development Strategy for the period up to 2026] (vid 16.03.2017 № 168-r). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
13. Tarasenko, O.S. (2017) Chynnyky ekonomichnoi bezpeky systemy vyshchoi osvity Ukrainy [Factors of economic security of the higher education system of Ukraine]. *Visnyk KNUVD. Seriya "Ekonomichni nauky"*, 2 (109), 42–49. (in Ukrainian)
14. Harrington, E.C. (1965, April) The Desirability Function. *Industrial Quality Control*, pp. 494–498.